

The Blessing of Ephraim and Menashe – Artwork

Jacob Blessing the Sons of Joseph
Jan Victors

Jacob with Ephraim and Manasseh
Owen Jones

Blessing Ephraim and Menashe in Art

Introduction

Bereshit 48 recounts how Yaakov blesses Yosef's two sons, Menashe and Ephraim. Both Jan Victors' painting (c.1635)^[1] and Owen Jones' illustration^[2] portray a reclining Yaakov whose hands stretch forward to bless his grandchildren, while their father, Yosef, looks on. The artists, though, differ in their rendering of the garb and age of Yosef's sons and the positioning of Yaakov's hands. These choices reflect varying interpretations of both textual and larger conceptual issues.

Contrasting Images

Victors

Victors sets the scene in a heavily draped room. All the characters are clad in rich velvet attire, more befitting Victors' contemporary homeland than ancient Egypt. An elderly Yaakov sits in bed, propped up by pillows. He stares vacantly in front of him as Yosef guides his hand to bless the proper child. The young Ephraim and Menashe kneel at their grandfather's side. One of the two looks up at his father, while the other bows his head in respect.

Jones

Jones' painting has more obvious Egyptian overtones. Menashe and Ephraim sport shaved heads while their father wears an Egyptian headdress. All three wear clothing which marks them as Egyptians. Yaakov, in contrast, wears a simple green cloak. He reclines on a sofa as he crosses his hands to bless his teenage grandchildren.

Relationship to the Biblical Text

The artists' choices reflect certain ambiguities in the Biblical text and different possible interpretive stances:

"שָׂכַל אֶת יָדָיו"

Victors portrays Yaakov with one hand resting on his stomach and the other being guided by Yosef. Jones, in contrast, paints Yaakov crossing his hands to bless Menashe and Ephraim. The difference relates to an unknown in the story. What does the phrase "שָׂכַל אֶת יָדָיו" mean? Though the more well-known interpretation suggests that it refers to a switching of the right and left hands,^[3] others have proposed that it refers to an act done with wisdom.^[4]

Did Yosef and His Sons Assimilate?

While Victors dresses Yaakov and family in contemporary garb, Jones portrays Yosef and his sons in Egyptian garments and accessories. This relates to a question regarding Yosef's religious outlook after being sold. Did he raise his sons according to the customs of Yaakov and his ancestors or were they assimilated into Egyptian culture and society? What about Yosef himself? To what extent had he acculturated? Bereshit Rabbah suggests that he maintained his religious identity throughout,^[5] but the verse's explanation of Menashe's name, "כִּי נִשְׁנֶה אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלֵי וְאֶת כָּל בְּיַת אָבִי" might suggest otherwise. See [Yosef's Religious Identity](#) for more.

How Old?

Jones renders Menashe and Ephraim as older teens while Victors depicts them as much younger boys. How old were the two during the episode? The Biblical text is unclear. We are told, "וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶתָם מִמֶּעַם בְּרַךְיוֹ", which would suggest that Yosef's sons were young at the time. On the other hand, both boys were born before the years of famine,^[6] and Yaakov lived in Egypt for seventeen more years after arriving during the famine.^[7] If our story is happening shortly before Yaakov's death, the boys would need to be close to twenty or even older.

^[1] Jan Victors (1619-after 1676) was a Dutch painter heavily influenced by (and likely a student of) Rembrandt. The majority of his works were of Biblical subjects but he also painted portraits, historical topics, and genre scenes. This piece is housed in the Museum of Fine Arts (Szépművészeti Múzeum) in Budapest.

^[2] Owen Jones (1809-1874) was an influential architect and designer who helped to develop modern color theory and advanced the process of chromolithography. He contributed to and published several books relating to design, the most famous of which is *The Grammar of Ornament*. This illustration is from his book, *The History of Joseph and His Brethren* (1869). Other images from the book can be accessed [here](#).

^[3] See [R. Chananel](#) that Yaakov placed his hands one on top of the other. Similarly, [Rashbam](#) points out that the word refers to something that is twisted or crooked.

^[4] See, for instance, [Rashi](#), who explains that the verse is highlighting that Yaakov's actions were done with wisdom and knowledge (rather than from ignorance of the children's birth order). Cf. [Seforno](#) who explains that Yaakov, despite being unable to see, used his wisdom and tactile sense to know where to place his hands.

^[5] See the opinion in [Bereshit Rabbah](#) that Yosef sent Yaakov wagons (עגלות) as a sign to his father that he still remembered the last topic they had learned together, that of עגלה ערופה. Upon seeing them, Yaakov was satisfied that his son had maintained his righteousness.

^[6] See [Bereshit 41:50](#).

^[7] See [Bereshit 45:6](#) from which it is clear that Yaakov arrived in the second year of the famine, and [Bereshit 47:28](#) which states the length of his stay in Egypt.

Blessing Ephraim and Menashe in Art Sources

BIBLICAL TEXTS

בראשית מ"א: נ'

וּלְיוֹסֵף יֵלֵד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרִם תְּבוּאָה שְׁנַת הָרָעַב אֲשֶׁר יִלְדָה לוֹ אֶסְנַת בַּת פּוּטִי פְרַע כְּהֵן אֹן.

בראשית מ"ה: ו'

כִּי זֶה שְׁנַתִּים הָרָעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקֶצֶר.

בראשית מ"ז: כ"ח

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמָיו יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שְׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמָאתַיִם שָׁנָה.

בראשית מ"ח: א'-כ"ב

(א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִידָה חֶלְהָ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם. (ב) וַיִּגַּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנֵךְ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל הַמִּטָּה. (ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֵל שְׂדֵי נְרָאָה אֵלֵי בְלוּזָה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי. (ד) וַיֹּאמֶר אֵלֵי הַנְּנִי מִפְּרָדָה וְהִרְבִּיתִּיךָ וַיִּתְחַזֵּק לְקַחֵל עַמִּים וַנְּתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזֶרַעְךָ אַחֲרֶיךָ אַחֲזֵת עוֹלָם. (ה) וַעֲתָה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנוֹלָדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיִמָה לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרַאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהִיוּ לִי. (ו) וּמוֹלַדְתֶּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לָךְ יְהִיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנַחֲלָתָם. (ז) וְאֲנִי בְּבָאִי מִפְּדוֹן מֵתָה עָלַי רַחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּדֶרֶךְ בְּעוֹד כְּבָרַת אָרֶץ לְבָא אֶפְרַתָה וְאֶקְבְּרָהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרַת הוּא בֵּית לְחָם. (ח) וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. (ט) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֵם נָא אֵלַי וְאֶבְרַכֵם. (י) וַעֲיִנֵי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוּ מִזְקֵן לֹא יוּכַל לְרַאוֹת וַיִּגַּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם. (יא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף רְאֵה פָנֶיךָ לֹא פָלַלְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת זֶרַעְךָ. (יב) וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעַם בְּרַכְּיוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאֶפְרָיִם אֶרְצָה. (יג) וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אֶפְרַיִם בְּיָמֵינוּ מִשְׁמָאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת מְנַשֶּׁה בְּשִׁמְאֵלוֹ מִיָּמִין יִשְׂרָאֵל וַיִּגַּשׁ אֵלָיו. (יד) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמֵינוּ וַיִּשֶׁתַּעַל עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הִצְעִיר וְאֶת שְׁמָאלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שֶׁכַּל אֶת יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר. (טו) וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכֵנוּ אֲבֹתַי לְפָנֶיךָ אֶבְרַכֵם וַיִּצְחַק אֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה. (טז) הַמְּלֶאכֶת הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבֹתֵי אֶבְרַהָם וַיִּצְחַק וַיִּדְגּוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. (יז) וַיִּרְא יוֹסֵף כִּי יֹשִׁית אָבִיו יָד וַיִּמְנוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיִּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יָד אָבִיו לְהִסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה. (יח) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא כֵן אָבִי כִּי זֶה הַבְּכוֹר שֵׁם יְמִינֶךָ עַל רֹאשׁוֹ. (יט) וַיִּמָּאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדְעִתִּי בְנֵי יָדְעִתִּי גַם הוּא יְהִי לָעַם וְגַם הוּא יִגְדֵל לְאוֹלָם אַחֲרָיו הַקָּטָן יִגְדֵל מִמֶּנּוּ וְזָרְעוֹ יְהִי מְלֵא הַגּוֹיִם. (כ) וַיְבָרַכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמּוֹר בְּךָ יְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְשִׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיִּשָּׂם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנֶי מְנַשֶּׁה. (כא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת

וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם. (כב) וְאֲנִי נֹתְתִי לְךָ שְׂכָם אֶחָד עַל אֶחָד אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחֶרְבִי וּבְקִשְׁתִּי.

CLASSICAL TEXTS

בראשית רבה צ"ד:ג'

וירא את העגלות, אותן ששלח פרעה לשאת אותו היתה עבודת כוכבים חקוקה עליהם עמד יהודה ושרפן, למוד הוא השבט להיות שורף עבודת כוכבים, ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאול אמר להם אם יאמין לכם הרי מוטב ואם לאו אתם אומרים לו בשעה שפרשתי ממך לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק, הה"ד וירא את העגלות ותחי רוח, ויאמר ישראל רב, רב כחו של יוסף בני שכמה צרות הגיעוהו ועדיין הוא עומד בצדקו הרבה ממני שחטאתי שאמרתי (ישעיה מ) נסתרה דרכי מה', ובטוח אני שיש לי במה רב טובך.

MEDIEVAL TEXTS

רש"י בראשית מ"ח:י"ד

שכל את ידיו - כתר גומו אחכמינון, בהשכל וחכמה השכיל את ידיו (לכך, ומדעת), כי יודע היה כי מנשה הבכור, ואף על פי כן לא שת ימינו עליו.

רשב"ם בראשית מ"ח:י"ד

שכל את ידיו - כמו שכל שהוא לשון אדם מעוקם ונפתל. כי מנשה הבכור - ויודע היה יעקב שיוסף בנו הביאם שיהא מנשה לימינו של יעקב ואפרים לשמאלו והוא רצה לתת ימינו על ראש הצעיר ושמאלו על ראש הבכור.

רבינו בחיי בראשית מ"ח:י"ג

ויקח יוסף את שניהם. הגישם יוסף לאביו כמו שהיה ראוי ועל הסדר הנכון, כי הגיש את מנשה הבכור לימין אביו והגיש אפרים לשמאלו. והנה יעקב ידע ביוסף כי יגישם לפניו כך, ועל כן שלח יד ימינו על ראש אפרים הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה, לפי שהיה יודע ברוח הקדש כי מעלתו של אפרים גדולה משל מנשה, והוא שאמר: גם הוא יהיה לעם וגוי ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. ומפני זה אמר: שכל את ידיו, פירש רבי חננאל: הרכיב ידיו זו על גב זו, ע"כ. וכונתו לומר כי לא החליף את הנערים ולא שנה אותם ממקומם אבל החליף את ידיו והרכיבם זו על גב זו, ושם את ימינו על ראש הצעיר ושמאלו על ראש מנשה שהיה הבכור. ואין זה נכון, כי מה צורך להרכיב הידים זו על גב זו, שנאמר כי לא שנה את הנערים רק ידיו. אבל הנכון לפרש: שכל את ידיו, מידידו של יוסף, כי ראה יעקב ששם יוסף את מנשה לימין אביו ואת אפרים לשמאלו, שכל את ידיו ושנה את הנערים, ויהיה "שכל את ידיו" באור "וישלח ישראל את ימינו", ויאמר הכתוב: וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים, ששנה את אפרים ומשכו לימינו, ואת שמאלו על ראש מנשה, ששנה את מנשה ומשכו לשמאלו,

ולא שנה את ידיו ולא הרכיבם כלל אבל שנה את הנערים. וזהו באור: שכל את ידיו, כלומר מידי של יוסף, כי לא הגישם לפניו כך רק מנשה לימין ישראל ואפרים לשמאלו, והיתה הברכה חלה עליהם בסמיכה זו, כאשר כתוב ביהושע: (במדבר כז, כג) "ויסמך את ידיו עליו", כדי שיאצל רוח הקדש על הנסמך. ומזה הענין היתה הסמיכה בזמן החכמים, גם ברכת כהנים בנשיאת כפים, כי לא יתכן לכהן הנושא את כפיו שיסמוך את ידיו על כל אחד ואחד מישראל, ועל זה היה פורש כפיו למעלה כדי להאציל כח הברכה למטה ממקור הברכה העליונה, והוא "שכל את ידיו" מלשון שכל וחכמה, כי נתכון בעשר אצבעות ידיו להמשיך הברכה ממקור החכמה והשכל, וכן אמר התרגום: אחכמינון לידוהי, כענין: (תהלים קלד, ב) "שאו ידיכם קדש וברכו את ה'", קדש היא החכמה שהיא מקור הברכה, והבן זה.

MODERN TEXTS

ספורנו בראשית מ"ח: י"ד

שכל את ידיו - השכיל והבין במשוש ידיו בלא ראות.